

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију
и рехабилитацију

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП

Методе процене у специјалној едукацији и рехабилитацији

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд
2018.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„МЕТОДЕ ПРОЦЕНЕ У СПЕЦИЈАЛНОЈ ЕДУКАЦИЈИ И
РЕХАБИЛИТАЦИЈИ”**

Београд, 24. децембар 2018.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2018.

„МЕТОДЕ ПРОЦЕНЕ У СПЕЦИЈАЛНОЈ ЕДУКАЦИЈИ И РЕХАБИЛИТАЦИЈИ”
ЗБОРНИК РАДОВА

научни скуп националног значаја
Београд, 24. децембар 2018.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Миле Вуковић

Уредник:

Проф. др Гордана Одовић

Рецензенти:

Проф. др Драгана Маћеших-Петровић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Проф. др Весна Жигић, Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију

Проф. др Јасна Хрнчић, Факултет политичких наука – Универзитета у Београду

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова је публикован у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-120-4

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну
едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 13.12.2018. године,
Одлуком бр. 3/157 од 14.12.2018. године, усвојило је рецензије рукописа
Зборника радова „МЕТОДЕ ПРОЦЕНЕ У СПЕЦИЈАЛНОЈ ЕДУКАЦИЈИ И РЕХАБИЛИТАЦИЈИ”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „МЕТОДЕ ПРОЦЕНЕ У СПЕЦИЈАЛНОЈ
ЕДУКАЦИЈИ И РЕХАБИЛИТАЦИЈИ” чију реализацију је сопственим средствима
подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

СОЦИОМЕТРИЈСКЕ ТЕХНИКЕ У СПЕЦИЈАЛНОЈ ЕДУКАЦИЈИ

Слободан БАНКОВИЋ, Бранислав БРОЈЧИН,

Ненад ГЛУМБИЋ, Мирјана ЂОРЂЕВИЋ

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Апстракт

Социометрија се заснива на уверењу да је разумевање чланства у групи и места појединца у њој, везано за привлачење и одбијање међу њеним члановима. Она је истовремено и идеја и техника која омогућава истраживачима да размишљају о динамици група, али и о начинима за развијање мера, како за групе по себи, тако и за појединце који је чине. Основни принцип социометријског метода је уверење да сваки члан групе има капацитет да евалуира све друге чланове групе по основу једног или више критеријума.

Овај рад се бави социометријским техникама којима се могу прикупљати подаци о вршњачким односима, као што су вршњачке номинације, рејтинг скала и рангирање, у покушају да кроз анализу предности и мана сваке од њих, сагледа која је од њих оптимална за коришћење у специјалној едукацији, било да су у питању истраживачке или практичне сврхе.

Кључне речи: социометрија, вршњачке номинације, рангирање, рејтинг скала

УВОД

Један од начина испитивања организације неке социјалне групе представља социометријски тест. Почевши од теоријског рада Јакоба Морена (Moreno, 1934), социометрија је врло брзо примењена у испитивању интерперсоналних односа у групи у различитим социјалним ситуацијама, укључујући и школска одељења (Bronfenbrenner, 1943). С обзиром на то да су реципрочне номинације постале примарни критеријум за идентификовање пријатељства код адолесцената (Brown, 2004), примена социометрије омогућава испитивање више нивоа интерперсоналних односа, пре свега одржаваних вршњачких односа, тј. пријатељства или, пак, међусобне антипатије, као и

структуру вршњачке групе, тј. афективно привлачење или одбијање чланова неке групе.

Заснованост социометријске процене на вршњацима као информантима пружа „инсајдерски“ увид у односе међу децом обезбеђујући валидност такве процене у односу на ону која би се заснивала на перспективи одраслих о одговарајућим вршњачким односима. Вршњачка евалуација је базирана на већем броју информаната који имају различита искуства и информације у вези са одређеним дететом и може бити сензитивна на неке догађаје који можда нису сасвим учестали, али јесу потенцијално значајни у погледу статуса и утицаја који имају унутар групе (Humei, Vaillancourt, McDougall, & Renshaw, 2002).

Током примене социометрије уочава-на су нека ограничења, што је довело до развоја различитих погледа на неке њене аспекте, као што су, на пример, социометријски критеријуми, извори процене или технике испитивања.

Овај рад описује социометријске технике којима се могу прикупљати подаци о вршњачким односима, попут вршњачке номинације, рангирања и рејтинг скала, сагледавајући њихове предности, али и ограничења.

Техника вршњачке номинације

Једна од најчешће коришћених јесте техника вршњачке номинације. Од деце се тражи да наведу (номинују) вршњаке који им се допадају и са којима би желела да учествују у некој активности или, с друге стране, који им се не допадају и са којима не би волела да заједно обављају неку активност (Gifford-Smith & Brownell, 2003; Humel et al., 2002). Број номинација може бити ограничен (најчешће на три), али и неограничен (Terry, 2000). Међутим, иако су у оквиру вршњачке номинације сви вршњаци информанти, с друге стране обично нису сва деца номинирана што представља једно од ограничења ове технике (Maassen, van Boxtel, & Goossens, 2005). Ово је посебно изражено код процедуре са ограниченим избором која доводи до умањивања броја номинација које неко дете може добити, а некада и до искључивања детета из даљих анализа када не постоји довољан број номинација који би омогућио закључивање о дететовом статусу или понашању (Cillessen & Marks, 2011). Осим тога, ограничавање броја дозвољених номинација може „искривити” праву слику вршњачких односа и довести до грешке мерења (нпр. када ученици

желе да номинују већи или мањи број вршњака од задатог броја) (Frederickson & Furnham, 1998). Стога, коришћење процедуре неограничног броја номинација унапређује еколошку валидност избора, при чему се њено коришћење препоручује код деце старијег узраста, попут адолесцената, и већих референтних група у оквиру којих се одређује статус (Cillessen & Marks, 2011).

Вршњачка номинација је често коришћена при испитивању социометријског статуса популација које имају неки облик ометености. На пример, коришћена је за испитивање прихваћености вршњака са ометеношћу у редовним разредима (Pijl & Frostad, 2010), за испитивање односа усамљености са прихваћеношћу код ове популације (Bakkaloğlu, 2010), као и за испитивање доприноса социјалне когниције код деце са специфичним језичким поремећајем на прихваћеност од стране вршњака (Andrés-Roqueta, Adrian, Clemente & Villanueva, 2016).

Техника рангирања

Техника рангирања подразумева процедуру у којој се од испитаника тражи да рангирају све чланове одређене групе према неком критеријуму (нпр. да рангирају све ученике из одељења редоследом којим би желели да учествују у одређеним активностима с њима) (Илић, 2013). Ова процедура обезбеђује да свако дете учествује у рангирању, али и да свако дете буде рангирано, пружајући на тај начин више информација о индивидуалним разликама чланова одређене групе у односу на технику номинације (Zettergren, 2007). Међутим, сама процедура је временски захтевна. Такође, процењивачи могу релативно лако одредити који члан

им је најомиљенији или најмање омиљен у групи, али се тешкоће могу јавити када је потребно диференцирати и поређати по редоследу све чланове групе, посебно ако се сви чланови не познају добро. Опште узевши, ова процедура води ка недоследном разврставању испитаника у средини дистрибуције (Terгу, 2000). Поједини аутори сматрају да рангирање може довести и до изнуде одговора с обзиром на то да деца о вршњацима често не размишљају у смислу редоследа којим би са њима учествовала у одређеним активностима (Илић, 2013). Упркос извесним предностима у односу на технику номинације, рангирање је ретко коришћено у истраживањима.

Техника рејтинг скала

Осим технике вршњачке номинације, у социометријским истраживањима често је коришћена и техника рејтинг скала. Слично рангирању, од деце се тражи да процене сваког ученика из референтне групе (нпр. школског одељења) према одређеном критеријуму (нпр. колико би желела да се играју с неким) и дају свој одговор на нумеричкој скали (нпр. од „уопште не бих волео“ до „пуно бих волео“) (Avramidis, Strogilos, Aroni, & Kantaraki, 2017; Frederickson & Furnham, 1998). Ниво социјалне прихваћености је представљен просечном вредношћу оцена које је дете добило од свих чланова групе (Gifford-Smith & Brownell, 2003). Рејтинг скалама се могу превазићи неки недостаци вршњачке номинације. Оне су информативније будући да се вршњачка процена тражи за сваког ученика из референтне групе (нпр. школског одељења). На тај начин се за свако дете добија индекс прихваћености на основу процена (мишљења) свих чланова

посматране групе. Осим тога, умањена је могућност да неки ученик не буде изабран зато што су га вршњаци тренутно заборавили, а отклања се и поменута могућност грешке која се може појавити код коришћења ограниченог броја номинација. Међутим, једно од ограничења рејтинг скала приликом испитивања социометријског статуса јесте њихова базираност на једнодимензионалности (претпоставци да се прихваћеност и одбаченост могу посматрати као полови истог континуума), иако у литератури постоји сагласност да они то нису (Frederickson & Furnham, 1998). Ова једнодимензионалност не омогућава разликовање деце која су активно одбачена од оне која су занемарена или игнорисана од вршњака (Hymel et al., 2002; Newcomb, Bukowski & Pattee, 1993).

Метод присилног избора групе преференције

Методом присилног избора групе преференције (*forced-choice group preference records*) се превазилази поменуто ограничење рејтинг скала с обзиром на то да се одговори третирају као дискретне категорије, док се задржавају поменуте предности рејтинг скала (Frederickson & Furnham, 1998). Ова врста процене је често коришћена у истраживањима у којима је, између осталог, испитиван социометријски статус ученика са сметњама у учењу (нпр. Coben & Zigmond, 1986; Fuchs, Fuchs, Mathes, & Martinez, 2002), као и у неким истраживањима статуса ученика са ИО (нпр. Jacobs, Turner, Faust, & Stewart, 2002; Morrison, 1981; Tuersley-Dixon & Frederickson, 2016) и ученика са поремећајима из спектра аутизма (нпр. Jones & Frederickson, 2010; Symes & Humphrey, 2010).

ЗАКЉУЧАК

Можемо закључити да све помену-те технике имају извесна ограничења. Вршњачка номинација, посебно са ограниченим бројем избора, може довести до тога да не буду номинована сва деца или да не добију довољан број номинација. Рангирање је временски захтевно и постоји опасност од изнуде одговора, док техника рејтинг скала отежава разликовање деце која су активно одбачена од оне која су занемарена или игнорисана од вршњака. Изгледа да метод присилног избора групе преференције има најмање мана, с обзиром на то да уклања нека ограничења, а задржава предности, других техника.

ЛИТЕРАТУРА

- Andrés-Roqueta, C., Adrian, J. E., Clemente, R. A., & Villanueva, L. (2016). Social cognition makes an independent contribution to peer relations in children with Specific Language Impairment. *Research in Developmental Disabilities, 49–50*, 277–290.
- Avramidis, E., Strogilos, V., Aroni, K., & Kantaraki, C. T. (2017). Using sociometric techniques to assess the social impacts of inclusion: Some methodological considerations. *Educational Research Review, 20*, 68–80.
- Bakkaloğlu, H. (2010). A comparison of the loneliness levels of mainstreamed primary students according to their sociometric status. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 2(2)*, 330–336.
- Bronfenbrenner, U. (1943). A constant frame of reference for sociometric research. *Sociometry, 6(4)*, 363–397.
- Brown, B. B. (2004). Adolescents' relationships with peers. In R. M. Lerner & L. Steinberg (Eds.), *Handbook of Adolescent Psychology, 2nd edition* (pp. 363–394). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Cillessen, A. H. N., & Marks, P. E. L. (2011). Conceptualizing and measuring popularity. In A. H. N. Cillessen, C. Schwartz, & L. Mayeux (Eds.), *Popularity in the peer system* (pp. 25–56). New York, NY: Guilford Press.
- Coben, S. S., & Zigmond, N. (1986). The social integration of learning disabled students from self-contained to mainstream elementary school settings. *Journal of Learning Disabilities, 19(1)*, 614–618.
- Frederickson, N. L., & Furnham, A. F. (1998). Use of sociometric techniques to access the social status of mainstreamed children with learning difficulties. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs, 124(4)*, 381–433.
- Fuchs, D., Fuchs, L. S., Mathes, P. G., & Martinez, E. A. (2002). Preliminary evidence on the social standing of students with learning disabilities in PALS and no-PALS classrooms. *Learning Disabilities Research & Practice, 17(4)*, 205–215.
- Gifford-Smith, M. E., & Brownell, C. A. (2003). Childhood peer relationships: Social acceptance, friendships, and peer networks. *Journal of School Psychology, 41(4)*, 235–284.
- Hymel, S., Vaillancourt, T., McDougall, P., & Renshaw, P. D. (2002). Peer acceptance and rejection in childhood. In P. K. Smith & C. H. Hart (Eds.), *Blackwell Handbook of Childhood Social Development* (pp. 265–284). Oxford, UK: Blackwell Publishers Ltd.
- Илић, М. (2013). Социометријска истраживања у педагогији. *Зборник Института за педагошка истраживања, 45(1)*, 24–41.
- Jacobs, L., Turner, L. A., Faust, M., & Stewart, M. (2002). Social problem solving of children with and without mental retardation. *Journal of Developmental and Physical Disabilities, 14(1)*, 37–50.
- Jones, A. P., & Frederickson, N. (2010). Multi-informant predictors of social inclusion for students with autism spectrum

- disorders attending mainstream school. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40(9), 1094–1103.
- Maassen, G. H., van Boxtel, H. W., & Goossens, F. A. (2005). Reliability of nominations and two-dimensional rating scale methods for sociometric status determination. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 26(1), 51–68.
- Moreno, J. L. (1934). *Who Shall Survive? A New Approach to the Problem of Human Interrelations*. Washington, DC: Nervous and Mental Diseases Publishing Co.
- Morrison, G. M. (1981). Sociometric measurement: Methodological consideration of its use with mildly learning handicapped and nonhandicapped children. *Journal of Educational Psychology*, 73(2), 193–201.
- Newcomb, A. F., Bukowski, W. M., & Pattee, L. (1993). Children's peer relations: A meta-analytic review of popular, rejected, neglected, controversial, and average sociometric status. *Psychological Bulletin*, 113(1), 99–128.
- Pijl, S. J., & Frostad, P. (2010). Peer acceptance and self-concept of students with disabilities in regular education. *European Journal of Special Needs Education*, 25(1), 93–105.
- Symes, W., & Humphrey, N. (2010). Peer-group indicators of social inclusion among pupils with autistic spectrum disorders (ASD) in mainstream secondary schools: A comparative study. *School Psychology International*, 31(5), 478–494.
- Terry, R. (2000). Recent advances in measurement theory and the use of sociometric techniques. In A. H. N. Cillessen & W. M. Bukowski (Eds.), *New direction for child and adolescent development*, No. 88. *Recent advances in the measurement of acceptance and rejection in the peer system* (pp. 27–53). San Francisco: Jossey-Bass.
- Tuersley-Dixon, L., & Frederickson, N. (2016). Social inclusion of children with complex needs in mainstream: Does visibility and severity of disability matter? *International Journal of Developmental Disabilities*, 62(2), 89–97.
- Zettergren, P. (2007). *Children's peer status and their adjustment in adolescence and adulthood: Developmental issues in sociometric research* (Doctoral dissertation). Retrieved March 16, 2016 from <http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A196809&dswid=-314>

SOCIOMETRIC TECHNIQUES IN SPECIAL EDUCATION

**Slobodan Banković, Branislav Brojčin,
Nenad Glumbić, Mirjana Đorđević**
*University of Belgrade – Faculty of Special
Education and Rehabilitation*

Abstract

Sociometry is based on assurance that the understanding of group membership and individual position within the group is related to attraction and rejection between members of the group. It represents both an idea and a technique which enable the researchers to consider the dynamics of the groups, as well as the method to develop measures, not only of groups by itself but also the individuals belonging to the group. Basic principle of sociometric method is belief that each member of the group has the capacity to evaluate all other members based on one or more criteria.

In this paper sociometric techniques intended for collecting the data on peer relations, such as peer nominations, ranking and rating scale, are investigated in the light of their advantages and disadvantages, in order to perceive the optimal technique for use in special education, regardless whether they are used in research or practice.

Key words: *sociometry, peer nomination, rank ordering, rating scale*